

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ, ДІАЛЕКТОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2017.27.107885>

УДК 811.162.1'373.2'366.52'374«15/19»

ГУБИЧ Віталія Валентинівна,

аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 098 7683739; e-mail: vitalina.gubich@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6130-7212

НОМІНАЦІЯ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ РОДУ В ГРАМАТИКАХ І СЛОВНИКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ XVI—I ПОЛ. XX СТ.

Анотація. *Мета* статті — з'ясувати особливості термінологічної номінації назв граматичної категорії роду в граматиках і словниках польської мови середньопольського та новопольського періодів (XVI—I пол. XX ст.). *Об'єктом* дослідження є лінгвістична термінологія польської мови. *Предметом* — спеціальні лексеми на позначення граматичної категорії роду, зафіксовані у граматиках і словниках середньопольського та новопольського періодів. *Результатом* дослідження стало виокремлення продуктивних способів номінації (семантичного, синтаксичного, складання) з урахуванням внутрішньо- та позамовних чинників формування лінгвістичної термінології. У роботі застосовано описовий і компаративний *методи*, а також методи компонентного та морфемно-словотвірного аналізу. **Висновки:** за античною мовознавчою традицією, у польській мові виокремлювали три роди та послуговувалися запозиченими, в тому числі калькованими, термінами на їх позначення. Кодифікація питомих термінів, які засвоїлися в сучасній термінології, відбувається із виходом праць О. Копчинського. Кількість родів збільшується у зв'язку із формуванням граматичної категорії чоловічої особи (персональності). Виникли чоловічоособовий і речовий роди. У сучасній полоністиці спостерігаємо чималу кількість лексем для номінації граматичної категорії роду у зв'язку з необхідністю виокремлення граматичних категорій чоловічої особи та істот / неістот.

Ключові слова: граматична категорія роду, граматична категорія чоловічої особи (персональності), лінгвістична термінологія, польська мова.

Постановка проблеми. Питання диференціації категорії роду є одним із найактуальніших у сучасному польському мовознавстві. Зокрема, в академічній граматиці ця граматична категорія (далі — ГК) представлена 5 грамемами: *rodzaj żeński* / жіночий рід, *rodzaj nijaki* / середній рід, чоловічий поділено на *rodzaj męskoosobowy* / чоловічоособовий рід, *rodzaj męskozwierzęcy*, або *męskozwrotny* / чоловічо-тваринний рід, *rodzaj męskoniezwrotny* / чоловічо-речовий рід (класифікація на основі синтаксичного критерію В. Маньчака [15]). У шкільній практиці ця ГК представлена теж 5 грамемами: в однині — *rodzaj męski* / чоловічий рід, *rodzaj żeński* / жіночий рід, *rodzaj nijaki* / середній рід, у множині — *rodzaj męskoosobowy* / чоловічоособовий рід і *rodzaj niemęskoosobowy*, або *żeńsko-rzeczowy* / нечоловічоособовий, або жіночо-речовий рід (погляд С. Шобера [21]). Інші дослідники, наприклад, З. Салоні, враховуючи синтаксичні зв'язки частин мови з числівниками, виокремлюють 9 родів [19]; З. Зарон на основі флексійного критерію виділяє 5 класів родів, один із яких має 2 підкласи [22]. Невпорядкованість назв у підручниках і граматиках пов'язане, на нашу думку, з труднощами, які започатковано в середньопольському та новопольському періодах функціонування польської мови, що охоплюють XVI — першу половину XX ст., коли відбувалося формування граматичних категорій роду, чоловічої особи (персональності) та істот / неістот.

Вивчення проблеми в інших дослідницьких проєктах. Лінгвістична термінологія польської мови, деякі аспекти історії її становлення були об'єктом дослідження З. Голомба [STJ], А. Корончевського [11], Ю. Лукшина [DSTL], І. Плученник [16], К. Полянського [EJO], Е. Родек [18] та ін. ГК роду теж неодноразово ставала об'єктом вивчення мовознавців [1; 2; 4; 7; 9; 12; 13; 15; 19; 22], однак незважаючи на чималу кількість праць, питання, що стосуються історії ГК роду в польській мові, її становлення, статусу, грамемого наповнення, залишаються дискусійними і потребують ґрунтовного вивчення.

Постановка завдань. *Актуальність* дослідження полягає у встановленні закономірностей номінації ГК роду в XVI—I пол. XX ст. та їхнього впливу на формування та номінацію грамема родів у польській лінгвістичній термінології. *Мета* статті — розглянути способи та засоби термінологічної номінації назв ГК роду в граматиках і словниках польської мови середньопольського та новопольського періодів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки латина тривалий час виконувала функції літературної, а в мові науки була домінуючою навіть до XVIII ст. (перша граMATика польської мови була написана саме нею (P. Statorius-Stojeński *Polonicae grammatices institutio...*, Kraków 1568)), за античною традицією граматисти виокремлювали три роди та послугоувалися запозиченими термінами (*maskulinum, femininum, neutrum*). За словами А. Коронченського, перші спроби створити національну термінологію містили *Regulae grammaticales, regimina et constructiones* (Kraków 1542) та видання А. Доната (1583), які до нашого часу не збереглися [11, с. 10]. Сполонізований варіант латинської граматичної термінології, за словами Я. Лося, знаходимо у дослівному перекладі праці *Regulae grammaticales...*, що був здійснений А. Глабером із Кобиліна (1500–1572) [14, с. 205], професором Краківської академії, який популяризував праці з різних галузей знань, перекладаючи їх на польську мову. Серед запропонованих науковцем термінів спостерігаємо спеціальні лексеми *rodzaj męski, niewieści i oddzielny/żaden*. Термін *rodzaj* «рід» < заг.-сл. **rodajь* 'народження; рід, потомство' < посл. **rod-iti*; ця лексема у значенні 'рід, вид' (відповідник одного зі значень гр. *gēnos*) фіксується вже у старопольській мові (XIV ст.) [WSJP]. Проте терміни на позначення ГК роду, представлені у граMATиках та підручниках середньопольської доби, були латинськими, наприклад, у праці М. Фолькмара (M. Volckmar *Compendium linguae Polonicae... (Kompendium języka polskiego...)*, Gdańsk 1594) та ін. Починаючи з XVI ст., відбувається поступове витіснення латини загальнонаціональною мовою. Однак формування питомої термінології та її кодифікація відбувається повільно, оскільки не було наукових зацікавлень і відповідної взірцевої літератури [6, с. 61–62]. Поступово із усного мовлення практиків термінологія польською мовою починає потрапляти до підручників та граMATик і функціонує поряд із латинськими. У XVII — на поч. XVIII ст. з'являються граMATики польської мови, які писалися не тільки латиною (F. Meniński *Grammatica seu institutio Polonicae linguae ... (Gramatyka albo zasady języka polskiego...)*, Gdańsk 1649; W. Brożek *Fundamenta linguae Polonicae...*, Gdańsk 1664; J. Woyna *Compendiosa linguae Polonicae... (Zwięzły wykład gramatyki polskiej...)*, Gdańsk 1690), а й сучасними мовами (німецькою (J. Roter *Schlüssel zur Polnischen vnd Teutschen Sprach... (Klucz do Polskiego y Niemieckiego Języka...)*, Wrocław 1616; M. Gutthäter-Dobrcki *Polnische Teutsch erklärte Sprachkunst... (Gramatyka Polska, Niemieckim językiem wyrażona)*, Oleśnica 1669)), італійською (A. Styla *Grammatica Polono-Italica...*, Kraków 1675), французькою (B. K. Malicki *Klucz do języka francuskiego...*, Kraków 1700), навіть перекладні словники (M. A. Trotz *Nowy dykcyjonarz, to jest Mownik polsko-niemiecko-francuski*, Lipsk 1764)), які містили чимало питомих термінів. У цих працях на позначення граматичного роду, крім лексеми *genus*, вживався термін *rodzaj* та дублет *pleć* — стать (переклад тут і далі наш — В. Г.), що виник також під впливом античної граматичної традиції, яка пояснювала рід іменників, відносячи його до натурального роду (статі) [20, с. 129]. ГК чоловічого роду представлена граMEMами *rodzaj męski*, що є калькою від латинського *genus maskulinum*, та *pleć męska*. Термін *rodzaj męski* зберігся у сучасній польській мовознавчій термінології (пор. STJ, USJP). ГК жіночого роду репрезентували такі граMEMи: 1) *rodzaj niewieści, pleć niewiejska (niewiejski < niewiasta* (заст. жінка) [WSJP]; 2) *rodzaj białogłowski (białogłowski < białogłowa* (заст. жінка) < *biały* (білий) і *głowa* (голова) [WSJP]. Ймовірно, лексема *białogłowa*, що позначала наречену (жінку у білій хустці), пізніше розширила своє значення на позначення жінки взагалі. Ці номінації пояснюються тим, що до 80-х років XVIII ст. у значенні *жінка* використовувалися лексеми *żeńszczyzna, białogłowa, białka, niewiasta, żona* [5, с. 58] (пор., в сучасній польській мові — *kobieta*). Номінація ГК середнього роду справляла граMATистам труднощі. Спостерігаємо чимало спеціальних лексем на її позначення, що пов'язане із намаганням підібрати кращий дублет до відповідного латинського *genus neutrum* < *neuter* — не один із обох; ні той ні інший. Отже, повставали номінації, утворені шляхом калькування (*rodzaj żaden* — ніякий рід; *rodzaj nie te, ni owe* — рід не той не інший) та термінологізації (*rodzaj oddzielny* — окремий рід; *rodzaj trzeci* — третій рід), а також синтаксичним способом (*ani męskiej, ani płci niewiejskiej służący* — такий, який служить ані чоловічому, ані жіночому роду; *rodzaj ani męski, ani niewieści* — ані чоловічий, ані жіночий рід). Ці номінації не були продуктивними, оскільки не відповідали основним вимогам до термінів (точності, стислості, однозначності та ін.), тому не засвоїлися у польській лінгвістичній термінології. У відомій лексикографічній праці Г. Кнапського (лат. *Spapius*, пол. *Knapiusz, Knapski*) «*Thesaurus polono-latino-graecus seu promptuarium lingua Latinae et Graece [...]*» (Kraków 1621), що містить біля 50 тис. слів і, крім слів загальнонаціональної мови, фіксує спеціальні слова, спостерігаємо сім назв родів *plci*:

- męską* — чоловічий;
- niewiejską* — жіночий;
- nie służącą або nie brzmiącą obojey* — який не виступає і не звучить в обох (родах, ні в чоловічому, ні в жіночому), середній (лат. *neutrum*);
- pospolitą dwojey* — спільний (лат. *commune*);
- powszechną wszystkim trzem u Łacinników* — загальний для усіх трьох (лат. *genus omne*);
- wątpliwą або obostronną* — сумнівний, або двосторонній (лат. *genus dubium*);
- nirozdzielną, jednako oboje pleć znaczącą* — нероздільний, що позначає обидва роди (лат. *genus eieoenum* або *promiscuum*) [17, с. 142].

Тому, крім основних назв родів, у граматиках XVII ст. зустрічаємо латинські лексеми з польськими відповідниками: *commune / rodzaj pospolity* — спільний рід; *omne / rodzaj wszelki* — усілякий, будь-який (рід для прикметників, числівників, прислівників); *epicænum vel dubium* — загальний за граматичним родом або сумнівний / *rodzaj mieszanu* — мішаний рід (для назв тварин, що однією лексемою іменують і самців, і самок) [8, с. 50–52]. Номінації *pospolity, wszelki, mieszanu* є кальками від латинських термінів, які не були представлені у наступних граматиках, оскільки відображали складний процес поділу на роди, що базувався на донауковому пізнанні світу.

Якісні зміни у складі лінгвістичної термінології польської мови наступають із виходом праць мовознавця і педагога в школах католицького чернецого ордену піарів О. Копчинського (1735–1817), який підготував «Граматику польської мови для національних шкіл» (О. Kopczyński *Gramatyka dla szkół narodowych w trzech częściach, dla klas I–III, 1778–1839; Gramatyka języka polskiego. Dzieło rozgonne, Warszawa 1817*). Граматична термінологія, запропонована О. Копчинським, не відразу була прийнята в мовознавчій науці. За словами А. Корончевського, вона проходила процес ферментації: деякі дослідники намагалися взагалі повернутися до латинських термінів або пропонували свої питомі варіанти [11, с. 44–45]. Крім того, сам О. Копчинський не був послідовним. Так, у помертньому виданні граматики зустрічаємо наступне: «Rodzaj niewieści czyli żeński» [10, с. 42]. Підручники О. Копчинського, завдяки підтримці Комісії національної освіти, користувалися великою популярністю і справили значний вплив на пізніших граматистів, сприяли формуванню та поширенню лінгвістичних термінів, більшістю з яких послуговуємося в сучасній польській мові. Наприклад, авторські неологізми: *rodzaj żeński < żeński < żona < псл. *żena (< *genā)* — жінка, дружина; *rodzaj niaki < niaki* — заст. жоден (зберігаємо авторське написання — В. Г.) [USJP].

Формування ГК чоловічої особи (персональності) припадає на межі XVI і XVII ст. [9, с. 23], яка на рівні граматики проявлялася у збігу форм множини знахідного відмінка із родовим. Уперше врахування цієї ГК при класифікації родів помічаємо у граматиці Ю. Мрозінського (J. Mroziński *Pierwsze zasady grammatyki języka polskiego, Warszawa 1822*): в однині автор традиційно виділив *rodzaj męski, rodzaj żeński, rodzaj nijaki*, а у множині два роди: *rodzaj męski* та *rodzaj nijaki*, — яким фактично надає інше смислове навантаження — чоловічоособовий і жіночо-речовий роди. У граматиках XIX ст. (А. Małcki *Gramatyka języka polskiego większa przez..., Lwów 1863* та ін.) спостерігаємо вже ustalenі питомі терміни на позначення трьох родів і латинські відповідники, а граматика Д. Е. Лазовського (D. E. Łazowski *Gramatyka języka polskiego, Lwów–Kraków 1848*) фіксує ще й лексеми *rodzaj dwoi* — спільний рід.

У сучасній польській лінгвістичній термінології немає окремого терміна на позначення спільного роду; використовують спеціальну лексеми *rzeczowniki dwurodzajowe* — двородові іменники [16, с. 229]. Повне знання про мову знаходимо у граматиках, виданих у 1914–1939 роках: С. Шобера (S. Szober *Gramatyka języka polskiego, Lwów–Warszawa 1923*), Я. Лося (J. Łoś *Gramatyka polska..., Lwów–Warszawa–Kraków 1922–1927*), Г. Гартнера (H. Gaertner *Gramatyka współczesnego języka polskiego, Lwów–Warszawa 1931–1938*) та ін. Майже всі терміни, якими послуговуємося в сучасній польській лінгвістичній термінології, представлені у граматиці С. Шобера. Повністю сформоване поняття про натуральний та граматичний рід дає можливість автору виокремити в однині три роди (*męski, żeński i nijaki*), а в множині (*męskoosobowy < męski* — чоловічий і *osobowy* — особовий і *rzeczowy < rzeczowy* — речовий) [21, с. 126–127], що представлені в сучасній лінгвістичній термінології.

Узагальнюючи, можемо виділити наступні способи термінологічної номінації, яка, на думку О. Войцевої, поєднує в собі загальнонаукове знання та його ментальне відображення у свідомості мовця [3, с. 15]: 1) семантичний спосіб, а саме запозичення іноземних (латинських) лексем, що в дослідженому матеріалі представлені прямими лексичними запозиченнями (*genus, maskulinum, femininum, neutrum*) і семантичними кальками (*rodzaj męski / rodzaj męski < genus maskulinum; rodzaj pospolity < genus commune*); 2) семантичний спосіб, а саме термінологізація слів, що мають нетермінологічне значення (*pleć, rodzaj rzeczowy*); 3) синтаксичний спосіб (у словнику Я. Мончинського (J. Maćczyński *Lexicon Latino Polonicum, Königsberg 1564*) зустрічаємо прототерміни *znak każdego słówka, które własność albo sierpinie w słówku pokazuje* — рід, *pleć generis masculini będąca* — чоловічий рід); 4) складання (*męskoosobowy*).

Висновки. Прослідкувавши історію формування назв ГК роду, помічено, що спочатку, за античною мовознавчою традицією, виокремлювали три роди та послуговувалися запозиченими або калькованими термінами на їх позначення. Кодифікація питомих термінів, які засвоїлися в сучасній термінології, відбувається із виходом праць О. Копчинського. Кількість родів збільшується у зв'язку із поглибленням знань про мову та формуванням ГК персональності, що спричинила появу чоловічоособового та речового родів. Терміни, запропоновані С. Шобером наприкінці новопольського періоду, активно вживаються в сучасному мовознавстві. Розгляд способів номінації ГК роду відображає загальний процес формування та наповнення польської лінгвістичної термінології.

Перспективи дослідження вбачаємо у подальшому вивченні особливостей формування польської лінгвістичної термінології порівняно з іншими слов'янськими мовами.

Л і т е р а т у р а

1. Бондарко А. В. Теория морфологических категорий / А. В. Бондарко. — Л. : Наука, 1976. — 256 с.
 2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Р. Вихованця. — К. : Пульсари, 2004. — 400 с.
 3. Войцева О. А. Водогосподарська лексика польської мови: від давнини до сучасності / О. А. Войцева. — Чернівці : Букрек, 2010. — 424 с.
 4. Смольская А. К. Семантическая категория лица / нелица и средний род в славянских языках // А. К. Смольская / «Людиною бути — це мистецтво». Збірник пам'яті доктора філологічних наук, професора А. К. Смольської. — Одеса : ОНУ, 2014. — С. 212–221.
 5. Dąbrowska A. Język polski / A. Dąbrowska. — Wrocław : Wyd-wo Dolnośląskie, 2004. — 283 s.
 6. Gajda S. Wprowadzenie do teorii terminu / S. Gajda. — Opole : Wyższa Szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, 1990. — 145 s.
 7. Grzegorzczukowa R. Kategorie gramatyczne / R. Grzegorzczukowa // Współczesny język polski. — Wrocław : Wiedza o kulturze, 1993. — S. 445–458.
 8. Gutthäter-Dobrcki M. Polnifche Teutfch erklärite Sprachkunft... Gramatyka Polska, Niemieckim językiem wyrażona / M. Gutthäter-Dobrcki. — Oleśnica, 1669. — 566 s. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/74008/>
 9. Кепіńska А. Кształtowanie się polskiej kategorii męsko- i niemęskoosobowości. Język wobec płci / А. Кепіńska. — Warszawa : Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. — 359 s.
 10. Копczyński О. Gramatyka języka polskiego: dzieło pozgonne / О. Копczyński. — Warszawa : Druk. Księży Pijarów, 1817. — 250 s.
 11. Koronczewski A. Polska terminologia gramatyczna / A. Koronczewski. — Wrocław : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1961. — 117 s.
 12. Koziarski M. Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej I. Przegląd literatury dotyczącej rodzaju gramatycznego / M. Koziarski, A. P. Krysiak // *Investigationes Linguisticae*, XXVI, 2012. — S. 20–38.
 13. Kucala M. Rodzaj gramatyczny w historii polszczyzny / M. Kucala. — Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978. — 194 s.
 14. Łoś J. Gramatyka polska. Cz. II : Słowotwórstwo / J. Łoś. — Lwów–Warszawa–Kraków : Wyd-wo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1925. — 336 s.
 15. Mańczak W. Ile rodzajów jest w polskim? / W. Mańczak // *Język Polski*, XXXVI. — 1956. — S. 116–121.
 16. Płóciennik I. Słownik wiedzy o języku / I. Płóciennik, D. Podlaska. — Bielsko-Biała : Wyd-wo Park, 2004. — 326 s.
 17. Puzynina J. «Thesaurus» Grzegorza Knapiusza. Siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim / J. Puzynina. — Wrocław–Warszawa–Kraków : Wyd-wo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1961. — 253 s.
 18. Rodek E. Polska terminologia gramatyczna w polskiej wersji słownika Pierre'a Daneta / E. Rodek // *LingVaria*. Półrocznik wydziału polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. — Kraków, 2012. — Rok VII. — Nr 1 (13). — S. 99–112.
 19. Saloni Z. Kategoria rodzaju we współczesnym języku polskim / Z. Saloni // *Kategorie gramatyczne grup imiennych w języku polskim : Materiały konferencji w Zawoi, 13–15.XII. 1974.* — Wrocław, 1976. — S. 41–76.
 20. Skarżyński M. W kręgu gramatyk polskich XIX i XX wieku / M. Skarżyński. — Kraków : Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», 2001. — 220 s.
 21. Szober S. Gramatyka języka polskiego / S. Szober. — Lwów–Warszawa : Książnica polska Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, 1923. — 406 s.
 22. Zaron Z. Jeszcze o kategorii rodzaju. Podstawy charakterystyki gramatycznej / Z. Zaron // *Nie bez znaczenia... prace ofiarowane Profesorowi Zygmuntowi Saloniemu z okazji jubileuszu 15000 dni pracy naukowej.* — Białystok : Wyd-wo Uniwersytetu w Białymstoku, 2001. — S. 329–341.
- DSTL** — *Dydaktyczny słownik terminologii lingwistycznej*; pod red. J. Łukszyn, W. Zmarzer i inni. — Warszawa : KJS UW, 2009.
- EJO** — *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*; pod red. K. Polańskiego. — Wrocław : Ossolineum, 1994. — 650 s.
- STJ** — *Goląb Z. Słownik terminologii językoznawczej / Z. Goląb, A. Heinz, K. Polański.* — Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968. — 847 s.
- USJP** — *Uniwersalny słownik języka polskiego : w 4 t. / red. S. Dubisz.* — Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2003. — T. 1–4.
- WSJP** — *Wielki słownik języka polskiego PAN*; red. P. Żmigrodzki. — Kraków : Instytut Języka Polskiego PAN, 2007. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wsjp.pl>

References

1. Bondarko, A. V. (1976), *Theory of morphological categories and aspectological studies* [Teorija morfolożičeskikh kategorij], Nauka, Leningrad, 256 p.
2. Vykhovanets, I. R., Horodenska, L. H. (2004), *Theoretical morphology of the Ukrainian language : a academic grammar of the Ukrainian language* [Teoretyčna morfolożija ukraińs'koji mowy : Akadem. gramatyka ukr. mowy], Pulsary, Kyiv, 400 p.
3. Voytseva, O. A. (2010), *Water management Polish language from antiquity to modern times* [Vodogospodars'ka leksyka pol's'koji mowy : vid davnyny do suchasnosti], Bukrek, Chernivtsi, 424 p.
4. Smolskaya, A. K. (2014), «Semantic category of person / non-person and middle genus in Slavic languages», «Man to be — is an art». *Collection of the memory of Doctor of Philology, Professor A. K. Smolskaya* [«Semanticheskaia kategorija lica / nelica i srednij rod v slavjanskikh jazykakh», «Ljudymoju buty — ce mystectvo». Zbirnyk pam'jati doktora filologičnykh nauk, profesora A. K. Smol's'koji], Odessa I. I. Mechnikov National University, pp. 212–221.
5. Dąbrowska, A. (2004), *Język polski*, Wyd-wo Dolnośląskie, Wrocław, 283 p.
6. Gajda, S. (1990), *Wprowadzenie do teorii terminu*, Wyższa Szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, Opole, 145 p.

7. Grzegorzycykowa, R. (1993), «Kategorie gramatyczne», *Współczesny język polski*, Wiedza o kulturze, Wrocław, pp. 445–458.
8. Gutthäter-Dobrcki, M. (1669), *Polnifche Teutfch erklärte Sprachkunft... Gramatyka Polska, Niemieckim językiem wyrażona*, Oleśnica, 566 p., available at : <http://digital.slib-dresden.de/werkansicht/df/74008/>
9. Kępińska, A. (2006), *Kształtowanie się polskiej kategorii męsko- i niemęskosobowości. Język wobec płci*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 359 p.
10. Kopczyński, O. (1817), *Gramatyka języka polskiego : dzieło pozgonne*, Druk. Księży Pijarów, Warszawa, 250 p.
11. Koronczewski, A. (1961), *Polska terminologia gramatyczna*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław, 117 p.
12. Koziański, M., Krysiak, A. P. (2012), «Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej. Przegląd literatury dotyczącej rodzaju gramatycznego», *Investigationes Linguisticae*, XXVI, 2012, pp. 20–38.
13. Kucala, M. (1978), *Rodzaj gramatyczny w historii polszczyzny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 194 p.
14. Łoś, J. (1925), *Gramatyka polska. Cz. II : Słowotwórstwo*, Wyd-wo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów–Warszawa–Kraków, 1925, 336 p.
15. Mańczak, W. (1956), «Ile rodzajów jest w polskim?», *Język Polski*, XXXVI, pp. 116–121.
16. Płóciennik, I., Podlaska, D. (2004), *Słownik wiedzy o języku*, Wyd-wo Park, Bielsko-Biała, 326 p.
17. Puzynina, J. (1961), «*Thesaurus*» Grzegorza Knapiusza. *Siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim*, Wyd-wo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków, 253 p.
18. Rodek, E. (2012), «Polska terminologia gramatyczna w polskiej wersji słownika Pierre'a Daneta», *LingVaria*. Półrocznik wydziału polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2012 (VII), nr 1 (13), pp. 99–112.
19. Saloni, Z. (1976), «Kategoria rodzaju we współczesnym języku polskim», *Kategorie gramatyczne grup imiennych w języku polskim. Materiały konferencji w Zawoi*, Wrocław, 1974, pp. 41–76.
20. Skarżyński, M. (2001), *W kręgu gramatyki polskich XIX i XX wieku*, Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», Kraków, 220 p.
21. Szober, S. (1923), *Gramatyka języka polskiego*, Książnica polska Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów–Warszawa, 406 p.
22. Zaron, Z. (2001), «Jeszcze o kategorii rodzaju. Podstawy charakterystyki gramatycznej», *Nie bez znaczenia... prace ofiarowane Profesorowi Zygmuntowi Saloniemu z okazji jubileuszu 15000 dni pracy naukowej*, Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, pp. 329–341.
- DSTL — Łuszczyński, J., ed. (2009), *Dydaktyczny słownik terminologii lingwistycznej*, KJS UW, Warszawa.
- EJO — Polański, K., ed. (1994), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Ossolineum, Wrocław, 650 p.
- STJ — Gołąb, Z., ed. (1968), *Słownik terminologii językoznawczej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 847 p.
- USJP — Dubisz, S., ed. (2003), *Uniwersalny słownik języka polskiego : w 4 t.*, Wyd-wo Naukowe PWN, Warszawa.
- WSJP — Zmigrodzki, P., ed. (2007), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, available at : <http://www.wsjp.pl>

ГУБИЧ Виталия Валентиновна,

аспирант кафедры общего и славянского языкознания Одесского национального университета имени П. П. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина; тел. : +38 098 7683739; e-mail: vitalina.gubich@gmail.com; ORCID ID 0000-0002-6130-7212

НОМИНАЦИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ РОДА В ГРАММАТИКАХ И СЛОВАРЯХ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА XVI — I ПОЛ. XX В.

Аннотация. Цель статьи — определить особенности терминологической номинации названий грамматической категории рода в грамматиках и словарях польского языка среднепольского и новопольского периодов (XVI — I пол. XX в.). **Объектом** исследования является лингвистическая терминология польского языка. **Предметом** — специальные лексемы для обозначения грамматической категории рода, зафиксированные в грамматиках и словарях среднепольского и новопольского периодов. **Результатом** исследования стало выделение продуктивных способов номинации (семантического, синтаксического, сложения) с учётом внутри- и внеязыковых факторов формирования лингвистической терминологии. В работе использованы описательный и компаративный **методы**, методы компонентного и морфемно-словообразовательного анализа. **Выводы:** в соответствии с античной языковедческой традицией, в польском языке выделялись три грамматических рода; для их именованья использовались заимствованные, в том числе калькированные, термины. Кодификация исконно польских терминов, которые усвоились в современной терминологии, происходит после выхода работ О. Копчинского. Количество родов увеличивается в связи с формированием грамматической категории мужского лица (личности). Появились лично-мужской род и вещный род. В современной полонистике наблюдаем больше лексем для номинации грамматической категории рода в связи с потребностью выделения грамматических категорий личности и одушевлённости / неодушевлённости.

Ключевые слова: грамматическая категория рода, грамматическая категория мужского лица (личности), лингвистическая терминология, польский язык.

Vitaliia V. GUBYCH,

Postgraduate Student of General and Slavic Linguistics Department, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26, Frantsuzky Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38(098)7683739; e-mail: vitalina.gubich@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6130-7212

NOMINATIONS OF GRAMMATICAL CATEGORY OF GENDER IN POLISH GRAMMAR BOOKS AND DICTIONARIES IN XVI — 1ST HALF OF XX C.

Summary. The purpose of the article is to find out the features of terminological nomination of names in grammatical category of gender in grammar books and dictionaries of Middle and New Polish periods (XVI-first half of the XX century). The object is a linguistic terminology of Polish. The subject is special tokens to indicate grammatical category of gender recorded in grammar books and dictionaries of Middle and New Polish periods. The separation of productive ways of nomination (semantic, syntactic, compounding) taking into consideration the intra- and extra-linguistic factors of the formation of linguistic terminology was the result of our research. It was used descriptive and comparative methods, component and morphemic-derivational analysis in our research. **Conclusion:** three genders which demonstrated borrowings and calqued terms in their nominations were emphasised like in the ancient linguistic tradition. Codification of specific terms, which were digested in modern terminology, happens with the release of works by O. Kopczyński. Number of genders increases due to the formation of grammatical category of personality that had led to emerge of male-personnel and material genders. It can be found a considerable number of tokens for the nomination of grammatical category of gender in connection with the deepening of knowledge, need to allocate personality and separated grammatical category of animated / inanimated in modern linguistics.

Key words: grammatical category of gender, grammatical category of personality, linguistic terminology, the Polish language.

Статтю отримано 21.05.2017 р.

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2017.27.107947>

УДК 811.512.16'367:347.97(477.75)«16/17»

РУСТЕМОВ Олег Дилверович,

кандидат филологических наук, Ардаханский университет, Турция; Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi; Yenisey Kampüsü, Çamlıçatak Mevkii, Ardahan, 75000, Türkiye; тел.: +9 (0553) 1821607; e-mail: biblos@ukr.net; olegrustemov@ardahan.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-6444-2885

ТИПЫ И ФУНКЦИИ ИЗАФЕТОВ В ТЕКСТАХ КАДИАСКЕРСКИХ ДЕФТЕРОВ КРЫМСКОГО ХАНСТВА XVII—XVIII ВВ.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос синтаксических и стилистических функций изафетных конструкций, имеющих в кадиаскерских сборниках Крымского Ханства периода XVII—XVIII вв. Изафеты являются отличительной чертой синтаксиса тюркских языков. Однако в крымских кадиаскерских тетрадах употреблены не только изафеты тюркского происхождения, но также арабо-персидские. Традиционно тюркские изафеты представлены как в классическом виде, так и в историческом развитии применительно к текстам юридического подстиля, характеризующимся своим нарративным характером. Арабо-персидские изафеты в большей степени выполняют стилистические функции, а иногда выглядят как стенографические приёмы. Часто они несут на себе также терминологическую нагрузку. Все эти особенности изафетов кадиаскерских книг свидетельствуют о развитом и вполне устоявшемся характере языка крымских татар, в частности, юридического подстиля официально-делового стиля.

Ключевые слова: изафетные конструкции, крымские кадиаскерские книги (дефтеры), юридический подстиль официально-делового стиля, синтаксис тюркских языков, стилистика.

Постановка проблемы. Несмотря на многосторонние исследования, проводимых различными авторами, изафетных конструкций в тюркских языках, оно никогда не проводилось применительно к крымскотатарскому языку, тем более в документах эпохи Крымского Ханства. Кроме собственно тюркских изафетов, в языке крымских кадиаскерских судебных сборников, реестров, являющихся объектом нашего исследования, встречаются также изафеты арабского и персидского происхождения. Зачастую они выполняют не только грамматическую и синтаксическую роль в предложении, но также стилистическую и даже терминологическую, что говорит об устоявшихся традициях крымского делового письма, в особенности юридического подстиля. Однако состояние этого языка, равно как и его синтаксиса, никогда не были объектом научного исследования.

Изучение смежных проблем в прошлом. Как известно, одной из отличительных черт, которую отмечают исследователи тюркского синтаксиса, среди которых А. К. Боровков, А. Н. Кононов, Э. Севортян, Э. Р. Тенишев и др., является то, что зависимое слово (или синтагма) всегда находится